

Вестернізація України

(у найкращих орієнтальних традиціях?)

Оксана Косюк (м. Луцьк)

*Отже, ми, азійські конкістадори, є, хоч як це й дивно, перш за все
“західники”... Діалектика навчила нас нести світло з
Азії, орієнтуючись на грандіозні досягнення Європи минулого. Іншого
путі, на наш погляд, нема... (Микола Хвильовий «Україна чи Малоросія?»).*

Протягом тривалого часу ведуться дискусії з приводу потреби/непотрібності інтеграції України у міжнародні спільноти на кшталт ЄС та НАТО чи пошуку якихось альтернативних партнерів (головно – “східних”). Увесь цей час на українському ґрунті в поняття “Європа” та “Азія” щоразу вкладаються інші конкретно-історичні, географічні, ціннісні та “мітологічні” сенси: Захід-Схід, римо-католицьке–візантійсько-православне, Європа-Росія тощо, тому ми вирішили з’ясувати, що ж насправді означають ці поняття та “вкладені” в них реалії, і який стосунок мають вони до нашої держави.

Почнемо з культури. До якого культурологічного типу (східного чи західного?) належить Україна? На думку вчених, у нашій культурі відстежуються впливи філософських, релігійних та естетичних структур, які виразно тяжіють і до східного, й до західного канонів.

За спостереженнями Монтеस्क’є, Гердера, Гегеля, Данилевського, Ніцше, Шпенглера, Вебера Саїда та ін., “опозиційні” світові культури мають ряд суттєвих рис та відмінностей. Вишукана, однак розманіжена та малорухома, культура Азії/Сходу передбачає поклоніння абсолюту-ідеалу, гармонійно поєднує колективне та індивідуальне, прив’язує до традицій, передбачає швидку адаптацію до чужого (без втрати власного!) і скасовує будь-яку опозиційність. Їй притаманні величний спокій, впевненість, могутній дух

утвердження, пафос спокійної переконаності та архітектурно-монументальна візія храму буття: відчуття нескінченної причетності до вічного процесу.

Європейська/західна культура – абсолютна її протилежність. Вона динамічна, по-фаустівському невгамовна та діяльна, дещо парадоксальна (бо акцентує відносність будь-яких істин та сповідує нігілізм). Цій культурі, як повсюдно наголошується, властивий індивідуалізм, невдоволення досягнутим, зневіра, розчарування, нескінченні пошуки, постійне прагнення змін...

Східне одвічно маркується як чуттєве, еротичне, інтуїтивне, несвідоме, ірраціональне, суб'єктивне. Західне – це (навіпаки?) логічне, чітко усвідомлене, аналітичне, об'єктивне. Як вислід – Схід огорнений ореолом таємничості та містики, а Захід вважається цілком зрозумілою реальністю.

На думку вчених, на теренах України обидві тенденції тісно переплелися ще у фольклорі, де можна віднайти безліч творів, пройнятих духом умиротворення, споглядання і навіть покори, але не менше й таких, що пробуджують дію й закликають до свободи. Однак не розум, а “первісне чуття” вважав “вирішальним чинником мислення й філософствування” українців М. Костомаров (“Дві руські народності”). Подібно міркували Л. Гумельов та М. Вернадський, називаючи це первісне (жіноче) начало “пасіонарною якістю” українців, яка містить “біогеохімічну енергію живої тканини біосфери”, котра начебто одвічно притаманна етносові (бо дається йому своєрідним “фотосинтезовим” (“рослинним”) шляхом) (Л. Гумельов “География этноса”, В. Вернадский “Проблемы биогеохимии”). Доречність пропонованої гіпотези підтверджується незаперечним лідерством у царині національних філософських концепцій (приміром – у вченні Г. Сковороди) так званої “філософії серця”.

У концептуальних дослідженнях наших сучасників (наприклад, – Оксани Забужко) Україна також “постає втіленням жіночого, діонісійського,

п'яного оргіастичного первня” (“Хроніки від Фортінбраса”). Загалом можна сказати, що на глибинно-архаїчному (генному) рівні функціонування східного та західного у культурі України прослідковується як синтез, однак східна тенденція (всюдисуща Азія?) зримо переважає.

Спробуємо застосувати інший (більш точний!) підхід – географічний.

За територіальним поділом майже вся Україна належала/ить до Європи (східної!). Щоправда, традиційні географічні поняття Європа/Захід (грец. – Europe) та Азія(Асу)/Схід (грец. – Asia) протягом історичного розвитку суттєво змінювалися (у змістовому й просторовому сенсах). Назви виникли в античну епоху, коли безперервні сутички коло берегів Середземного, Егейського та Мармурового морів змушували фінікійців та греків постійно рухати “природні” кордони своїх держав. Спершу (в епоху античності) Азія поширювалася на південь (Аравійський півострів) та на північ (Кавказ і *скіфські степи*). У середньовіччі – навпаки: Європа почала “відвойовувати” все східніші межі (спочатку Дністер, згодом – *Дніпро*)... Нині Європу від Азії відокремлюють *Чорне море*, Босфор та Дарданелли.

Були такі етапи в історії України, коли вона потрапляла під яскраво виражені східні впливи. Приміром, після занепаду Трипільської культури (2800-2300 до н. е.). Тоді з'явилася так звана Ямна цивілізація, у носіях котрої вчені вбачають індоєвропейців, які мешкали на території від Криму до Київського Полісся. Відомо також, що після XVII століття до н. е., коли Катакомбну культуру змінила Зрубна (1700-1300 до н. е.), на території сучасної України господарювали іраномовні племена скотарів. Згодом (у 375 році) просування гунів на захід (вглиб європейського континенту) взагалі викликало масштабну міграцію європейських народів, відому як Велике переселення. Дуже відчутним (для багатьох європейських націй) став вплив Азії в 1237 році, коли монголи почали європейську кампанію, що завершилася аж у передмістях Відня (вочевидь, звідси монгольські риси в обличчях “корінних” слов'ян?). Насамкінець, на початку XX ст. до росту

східного населення у “розвинутих” країнах Заходу призвели хвилі економічної та політичної міграцій. Вихідці зі східного континенту (“плодовиті” азіати) навіть сприймаються нині у Європі як “жовта небезпека”. Однак таку ситуацію теж допустимо вважати “вічним поверненням”, оскільки вчені одногласно стверджують, начебто предки європейських народів потрапили до Європи якраз і саме через Азію. Отже: усі європейці є потомками азіатів?

Не забуваймо й про те, що Азія – колыска трьох великих релігій: буддизму, індуїзму та ісламу. А Європа – “територія” християнства (коло витоків якого – іудаїзм (вкотре – Схід?)). Що цікаво: серед усіх релігійних ликів Україна “обирає” не просто християнське православ’я, а його східний (візантійський) обряд (з-під палімпсестів пишнот та позолот якого ледве вловимо визирає Азія?)...

Можна ще звернутися до мітології (як до абсолютно непідробного (підсвідомого?) джерела інформації).

Європа – донька Фенікса (символу вогню й вічного відновлення)), Асія – Океана (володаря водної стихії). Життя обох мітологічних “жінок” оповите ореолом таємності та амбівалентними легендами. “Достеменно” відомо лишень, що Європу спокусив та викрав Зевс (верховний Бог – вічна гроза людства). Асія ж стала дружиною Прометея (захисника людей від сваволі богів!). (Тут, вочевидь, уже почалася конкуренція на найвищому рівні?)

Згодом Європа народила Міноса – володаря Криту – острова, що розташований майже на однаковій відстані від Європи та Азії (це на ньому Мінотавр збудував свій лабіринт, з якого Аріадна – донька Міноса – вивела коханого Тезея (і стала уособленням тоненької ниточки великих сподівань?)... Асія ж народила Мнемосину (антипод Лети) – богиню пам’яті, матір дев’яти муз, яку (в знак помсти непокірному Прометею?) знову ж таки спокусив Зевс.

Так замикається мітологічне коло одвічного кровозмішування (в яке потрапила й майбутня Україна, оскільки її південні території були безпосереднім подіумом для античних мітологічних “дійств” (згідно із однією з теорій, що оформилася під впливом світових історіографій, слово “Україна” власне тому й означає “окраїну” або “прикордоння”)).

Однак є у нас і своя мітологія – слов’янська. Ця мітологія територіально Україну, на жаль, ніяк не ідентифікує. Однак містить надзвичайно цікаві легенди про походження та характеристичні особливості деяких народностей. “Якось, – розповідає одна з таких легенд, захотів чорт створити подібного до себе. Накидав він в казан, у смолу, усілякого зілля й давай варити. Варив, варив, покуштував – вийшов хохол. «Недоварив!» – каже сам до себе чорт і ну знов варити. Варив, варив, покуштував – вийшов «лях». «Ще недоварив!» – каже чорт і знов став варити. Варив, варив, знову покуштував – вийшов «німець». «Ще трошечки недоварив». І заходився знов варити. Спробував – вдався татарин. «Ось-ось ще трошечки – і буде саме такий, як я». Ну-мо варити далі. Нарешті спробував востаннє – вийшов «жид». «Переварив! – вигукнув чорт. – Цей вийшов уже хитрійший и розумніший за самого мене! Перебрав цього разу!» А хіба ж то не правда, – завершує легенда, – що жид хитрійший і розумніший за чорта? Він і безп’ятого пошіє в дурні”.

Найбільший негатив (на межі абсолютного несприймання!) у наших легендах, переказах та мітах стосується росіян. “Українці, – зазначає Г. Булешов, – за звичаєм, називають великоросів «москалями», «лапотниками» і ставляться до них недовірливо, навіть з якимось страхом, вважаючи їх жадібними, брутальними, нещирими, хитрими, ледачими і мстивими. Народ уникає мати будь-яку справу з «москалем», не кажучи вже про те, щоб наймати його на службу. «Москаль», – каже він, – неодмінно обдурить, або ж доведеться з ним сваритись через його лінощі і лукавство, і тоді він накоїть тобі такого, що весь вік жалкуватимеш” (Георгій Булашев “Український

народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. Українські легенди про походження та характеристичні особливості деяких народностей”).

Вочевидь, “собака закопаний” саме тут?

Найбільша країна світу – Росія (державна, яка займає ліву частку континентальних Європи та Азії (!), містить у собі всі релігії світу та в чотири рази перевищує територію держав ЄС) – оце і є та “Азія”, від якої все життя дистанціюється Україна, ревно (по-брутівськи) “окреслюючи” свою територіальну цілісність та оберігаючи незалежність. Не варто, мабуть, пояснювати – чому?...

Напевно, настав час поговорити про цінності.

Відверто кажучи, задекларовані на папері цінності РФ та пропонованих нею спільнот не дуже відрізняються від цінностей ЄС. Йдеться в них і про ідентичність (щоправда, іншої якості), й про повагу до людини та її прав, і про принцип верховенства закону, й про демократію та толерантність, і про повагу до людської гідності.

Однак, аби відмежуватися від Росії, українські “європеїсти” усіх часів готові (були і є!) свідомо обмежити свої національні права й делегувати повноваження наднаціональним органам світового, європейського, американського та ін. рівнів. Себто йдеться тут, по суті, не про одвічне протистояння “Схід-Захід”, а про намагання України за будь-яку ціну “відгородитися” від найближчого сусіда. Допустимо мислити навіть ширше: вочевидь, спостерігаємо непримиренну опозицію Росії до більшості держав (ймовірно, не лише європейського континенту). А Україна (традиційно?) – “подіум для сутичок”?

Якщо вже бути зовсім точними та відвертими, то ситуація подібного протистояння створюється не вперше. Перестати наслідувати Москву й переорієнтуватися на “Європу” (малося на увазі щось значно об’ємніше, аніж

континент!) закликав свого часу ще Микола Хвильовий та його однодумці. Однак вони вважали, що на зміну провідній ролі Європи у світовому культурному процесі має прийти такий собі «євразійський Ренесанс», у якому провідну роль “гратиме” саме Україна. Тоді ідею українського месіанізму як сплетіння “Заходу” та “Сходу” спинила хвиля громадянських протистоянь та репресій...

Історія повторюється?

Вочевидь, ідея міжконтинентального україноцентризму має сенс...